

ČESKOSLOVENSKÝ EXIL V BOJI ZA LIDSKÁ PRÁVA

FRANCIS RAŠKA

Abstract

The Czechoslovak Exile's Struggle for Human Rights

The purpose of this paper is to analyze the role of the Czechoslovak exile in the struggle for human rights in Czechoslovakia after the Soviet invasion in 1968 and the onset of so-called “normalization.” The main organization of exiles was the Council of Free Czechoslovakia, which had been divided into two factions since 1961. In 1974, the Council reunited under the leadership of Professor Mojmir Povolný, who set out to enhance the organization's effectiveness. Povolný and his colleagues were very aware of the changing international situation, particularly the Helsinki Process, which, among other things, called for the safeguarding of human rights. The Council took up the cause of Czechoslovak dissidents and alerted Western leaders and media about the persecution of those who spoke out against Communist injustices. At times, the Council also collaborated with other exile groups whose ideology differed from that of the Council. Most importantly, the Council supported the efforts of the main dissident organizations, Charter 77 and VONS, and thus played a role in the final liberation of Czechoslovakia.

Keywords: Czechoslovakia, exile, OSCE, Council of Free Czechoslovakia

Úvod

Organizace spojených národů (OSN) formulovala ve Všeobecné deklaraci lidských práv roku 1948 základní koncept lidských práv. Základní lidská práva se začátkem sedmdesátých let minulého století stala hlavním tématem jednání mezi Východním a Západním blokem, zvláště po podepsání Helsinského závěrečného aktu v srpnu 1975 a u příležitosti následujících mezinárodních setkání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE).¹ Během posledních desetiletí vyšla

¹ Daniel C. Thomas, *Helsinský efekt. Mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu* (Praha: Academia, 2007).

řada publikací o porušování lidských práv ve střední a východní Evropě v období studené války.

Účelem této práce je diskutovat úsilí a přínos československého exilu v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století k zviditelnění porušování lidských práv v Československu, které bylo jedním ze signatářů Helsinské dohody.

Jednou z hlavních exilových organizací v období studené války byla Rada svobodného Československa (RSČ, Rada) založená v roce 1949 s hlavním sídlem ve Spojených státech a s pobočkami v Evropě a v Kanadě. Časné aktivity této organizace v letech 1949 až 1961 jsem popsal ve své monografii publikované v roce 2008.² RSČ se začátkem šedesátých let rozdělila na dvě organizace a v roce 1974 se opět sjednotila pod vedením profesora Mojmirá Povolného. Profesor Povolný nejenom zefektivnil činnost organizace, ale rovněž navázal spolupráci s „novou“ československou emigrací z roku 1968, po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa.³

Rada svobodného Československa a Helsinská dohoda

„Starý“ i „nový“ československý exil si byl plně vědom perzekuce disidentů po roce 1968. Za svůj hlavní cíl si vytyčil nutnost dokumentovat a poukazovat na porušování lidských práv v Československu a seznamovat s ním západní vlády a veřejnost. Tak zvaný Helsinský proces a ratifikace Helsinské dohody poskytl vhodnou mezinárodní základnu pro budoucí exilovou činnost.

V memorandu z 20. února 1975 vedení RSČ poukazovalo na porušování lidských práv tak, jak byla formulována na Ženevské konferenci o evropské bezpečnosti a spolupráci, a vyzývalo ke „garantování základních lidských práv a svobod“.⁴

V memorandu americkému prezidentovi Geraldovi Fordovi z 22. července 1975, krátce před jeho odletem na podepsání Helsinské dohody, ho vedení Rady žádalo:

„[D]ovolujeme si Vás požádat, pane prezidente, jako reprezentanta největší západní demokracie a celé naší civilizace,

1) abyste veřejně a s plnou vážností prohlásil, že stav lidských svobod a práv ve střední a východní Evropě je teď, právě tak jako před třiceti lety, v popředí zájmu Spojených států, protože jej nelze oddělit od opravdového uvolnění mezinárodního napětí a od mezinárodní spolupráce;

² Francis D. Raška, *Fighting Communism from Afar: The Council of Free Czechoslovakia* (Boulder, CO: East European Monographs, 2008).

³ Centrum pro československá exilová studia (CČSES), Univerzita Palackého v Olomouci, Fond Rada svobodného Československa, M. Povolný E. Řehákovi, 25. února 1975.

⁴ Ibid., Prohlášení Rady svobodného Československa, 20. února 1975.

- 2) aby byl zřízen systém pro monitorování dodržování Ženevské deklarace;
- 3) aby začala příprava pro nové setkání všech zemí, které se účastnily Konference o evropské bezpečnosti a spolupráci, které by se týkalo výhradně otázky lidských práv a svobod.⁵

Ve stejné době Rada rovněž žádala pomoc ohledně boje za lidská práva od senátora Henryho Jacksona.⁶

Evropský člen Rady Frank Uhlíř z Mnichova navrhoval vedení RSČ novou strategií:

„Řekl bych, že Helsinky skýtají novou příležitost. Jistě jste o možnostech zevrubně uvažovali. Ale co kdyby se kromě tradičního (nebo místo tradičního) postoje udělal opak, co kdyby se kvalifikovaně naskočilo na kočár détente, který se už stejně zpomaluje? V situaci je, myslím, několik positive openings, jichž by se dalo využít. K podepsání nebo po podepsání deklarace a papírů v Helsinkách by se dalo uveřejnit nějaké zásadní stanovisko. Vzít v něm na vědomí, (a nepolemisovat s fakty) že se tím vytváří nová situace. Konstatovat, že součástí této situace je to, že zatímco ve vzájemných stycích mezi vládami a státy se má vycházet z ohleduplných zásad mírové koexistence, na poli ideologie, ve střetu myšlenek a kulturních pojetí naopak začíná nová soutěž. Západ tomu říká „openings to the East“, východoevropští signatáři mluví o „pokračování nesmiřitelného ideologického boje až do úplného a konečného vítězství socialismu“. No a tady bych řekl, že Rada je jednou z oněch malých sil na Západě, která v této situaci západním signatářům nabízí svou energii, znalosti a zkušenosti při nebo pro západní odpověď na tento „nesmiřitelný boj“ komunistů. Že prostě její místo je už podle definice zde. [...] Já bych nepostavil prohlášení k Helsinkám na to, že se tím „se souhlasem Západu“ natrvalo ujařmují nějaké národy. To je celý kvalitativní vtíp.“⁷

Uhlíř navrhoval Povolnému, že tak zvaný třetí košík Helsinského protokolu by měl být povýšen ve své důležitosti na úroveň, jako má židovská emigrace ze SSSR.⁸

Povolný shrnul pozici Rady v dopisu Čenkoví Tornovi:

„Musíme však využít deklarace z Helsinek v náš prospěch. Jak jsme se již dohodli v Torontě, budeme její dodržování monitorovat, budeme to dělat ve spojení

⁵ Ibid., M. Povolný a R. Fraštacký prezidentu G. Fordovi, 22. července 1975.

⁶ Ibid., M. Povolný senátorovi H. M. Jacksonovi, 26. července 1975.

⁷ Ibid., F. Uhlíř M. Povolnému, 17. července 1975.

⁸ Ibid., F. Uhlíř M. Povolnému, 19. července 1975.

s Amnesty International, budeme hledět dostat Senát na stanovisko, aby se touto otázkou zabýval, napíšeme zásadní prohlášení k celému textu a dáme je na vědomí všem zúčastněným vládám. Hlavní je dostat se nyní v této otázce do ofensivy, neboť po celou dobu jednání v Ženevě byl Západ defenzivní a naše ofensivní stanovisko nebylo moc bráno v úvahu.⁹

Oficiální stanoviska československé vlády k Helsinské dohodě však byla charakteristicky shrnuta a vyjádřena místopředsedou Národní fronty (koalice domínované komunistickou stranou) Tomášem Trávníčkem: „Interpretace helsinských principů je suverénní právo každého státu a každé společnosti. Naše interpretace vychází z pozice tříd.“¹⁰

Po ratifikaci Helsinského závěrečného aktu všemi signatáři se disidenti v Československu chopili příležitosti upozorňovat, jak československá vláda jako jeden ze signatářů porušuje dané závazky.

V září 1976 došlo v Československu k zatčení členů rockové kapely Plastic People of the Universe a k jejich obvinění z vytvoření ilegální organizace. Disidenti Václav Havel (dramaturg) a Jiří Němec (teolog) se postarali o publicitu procesu a skupina právníků publikovala otevřený dopis, v kterém obvinila státní moc z porušení Helsinských dohod.¹¹ Západní veřejnost a její představitelé začali projevovat své znepokojení. Československé úřady nelibě nesly západní kritiku a jako odpověď propustily řadu politických vězňů. Disidenti, motivováni vývojem událostí, se zorganizovali a 1. ledna 1977 založili Chartu 77. Pod dokument se podepsalo 242 osob. Citují v něm porušování lidských práv a vyzývají československé autority k dialogu o dodržování lidských práv a svobod.¹² K původním signatářům Charty patřili mimo jiné bývalý ministr zahraničí Jiří Hájek, známý filozof profesor Jan Patočka (ten zanedlouho v důsledku tvrdého policejního výslechu zemřel) a Václav Havel, jehož divadelní hry již vzbuzovaly pozornost na Západě. Charta byla unikátní v tom, že nebyla formální organizací, ani opoziční stranou a že její signatáři zastávali různé politické názory. Informace o založení Charty 77 se rychle rozšířily na Západ a členové Charty získávali kontakty na politické reprezentanty západních zemí a na aktivisty za lidská práva. Až do pádu totalitního režimu v 1989 Chartisté publikovali řadu dokumentů, které se objevovaly v západním tisku.

Rada svobodného Československa rychle reagovala na založení Charty 77 a identifikovala se s ideály vyjádřenými v základním prohlášení Charty. Profe-

⁹ Ibid., M. Povolný Ć. Tornovi, 31. července 1975.

¹⁰ Ibid., *Czechoslovak Newsletter*, I (2), duben 1976.

¹¹ Barbara J. Falk, *The Dilemmas of Dissidence in East-Central Europe* (Budapest: Central European University Press, 2003), 84–87.

¹² H. Gordon Skilling, *Charter 77 and Human Rights in Czechoslovakia* (London: HarperCollins, 1981).

sor Povolný a ostatní členové Rady spatřovali v Chartě 77 nesmírně důležitého partnera uvnitř Československa, který byl schopný zásadně přispět k odhalování porušování lidských práv.

Záhy po založení Charty 77 se Rada postarala o rozšiřování zakládajícího Dokumentu Charty prostřednictvím hlavních severoamerických novin.¹³ Například deník *Toronto Globe and Mail* publikoval plné znění textu Dokumentu a citoval Rudolfa Fraštackého, předsedu zastupitelstva Rady jako poskytovatele publikace. Podobně *Free Trade Union News* (americký odborářský časopis) publikoval zakládající Dokument Charty s úvodem od generálního sekretáře Rady, Jiřího Horáka.¹⁴

Dalším krokem Rady bylo sepsání a vydání dokumentu nazvaného „Mezinárodní výzva“. Tento dokument pojednával o porušování lidských práv a základních svobod v Československu a obracel se na západní politiky a vůdce některých organizací. V dokumentu se píše: „[R]odina civilizovaných národů nemůže zavřít oči tváří v tvář této nové vlně násilí, aniž ohrozí základy mezinárodního uspořádání, za které bojuje, jmenovitě za mír, bezpečnost, svobodu a právo.“

U mnohých z těch, kteří tento dokument obdrželi, vyvolal energickou reakci.¹⁵ Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) si dokonce vyžádala svědectví od reprezentantů Rady o porušování Helsinské dohody.¹⁶ Úspěch této akce znamenal značné povzbuzení pro další činnost Rady ve prospěch Charty 77.

Další československé exilové skupiny a krajanské organizace se připojily.¹⁷ Československá národní rada v Americe, což byla krajanská organizace se sídlem v Chicagu, a zejména její washingtonská reprezentantka, Anna Faltusová, překládala dokumenty Charty do angličtiny a zasílala je do Státního departmentu a do amerického Kongresu. V západní Evropě Skupina Listy, vedená bývalým reformátorem a později poslancem Evropského parlamentu za socialisty, Jiřím Pelikánem, šířila čerstvé informace z Československa od západoevropských státníků, diplomatů a úředníků, kteří se vraceli z návštěvy země.¹⁸ Člen pařížské pobočky Rady svobodného Československa, Edmund Řehák, zprostředkoval kontakty mezi ACEN (Shromáždění porobených evropských národů) a Radou svobodného Československa ohledně situace v Československu. Signatář Charty 77 Ivan Medek, žijící v exilu ve Vídni, udržoval informovanost Rady a evropských institucí

¹³ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, Anglický překlad zakládajícího dokumentu Charty 77.

¹⁴ Ibid., *Czechoslovak Newsletter*, III (2), leden 1977.

¹⁵ Ibid., A Memorandum on the Non-Compliance by the Government of Czechoslovakia with the Provisions of the Final Act of Helsinki, 14. května 1977.

¹⁶ Ibid., D. B. Farrell (KBSE a americký kongres) V. Ryšavému, 29. dubna 1977.

¹⁷ Ibid., Zprávy československého svazu pracujících Švýcarsko, leden/únor 1977.

¹⁸ Francesco Caccamo, *Jiří Pelikán a jeho cesta socialismem 20. století* (Brno: Doplněk, 2008), 52–65.

o nejnovějších aktivitách Charty. Řadoví příslušníci československého exilu byli informováni o událostech v Československu časopisem Svědectví. Šéfredaktor Svědectví Pavel Tigríd byl schopný získat spolehlivé průběžné informace z Československa. O obstarávání finanční podpory Charty 77 se zasloužil jaderný fyzik František Janouch, který ve Stockholmu založil Nadaci Charty 77.¹⁹

Bělehradská konference

První schůze KBSE po podepsání Helsinských dohod se konala v Belehradě v období od 4. října 1977 do 8. března 1978. Zastupitelstvo Rady svobodného Československa uložilo kanadskému členovi Viktoru Ficovi, aby pro tuto schůzi připravil podrobný dokument s názvem „Porušování občanských a politických práv v Československu a Helsinská dohoda“.²⁰ Na tomto dokumentu spolupracovala řada členů „starého“ exilu z roku 1948 (Rudolf Fraštacký, Jiří Horák, Vladimír Krajina, Martin Kvetko, Josef Pejskar, Mojmír Povolný, Jaroslav Rouček) a člen „nového“ exilu (1968) Josef Škvorecký. Rada neustále komunikovala s československým úřadem ve State Departmentu²¹ a s členy amerického kongresového výboru pro bezpečnost a spolupráci v Evropě.²² Aktivisté podporující Chartu 77 poskytli své informace o porušování lidských práv také kanadskému premiérovi Pierre Elliot Trudeauovi a kanadskému parlamentu.²³

Obtíže, na které exilové organizace a skupiny narážely, lze pochopit nejlépe z historického kontextu událostí. Administrace amerického prezidenta Jimmyho Cartera, stejně jako západoevropské mocnosti si v té době nepřály konfrontaci se Sovětským svazem a jeho satelity kvůli porušování lidských práv. Na druhé straně americký Kongres vyvíjel tlak na Bílý dům. Zejména zásluhou politika Demokratické strany a bývalého soudce Nejvyššího soudu Arthura Goldberga se otázka lidských práv a svobod dostala na program schůze KBSE v Bělehradě. Stalo se tak navzdory námitkám amerického ministra zahraničí Cyruse Vance a západoevropských spojenců.²⁴ Avšak v Závěrečném protokolu schůze KBSE (textu, který vyžadoval konsensus všech signatářů) nebyla o lidských právech ani zmínka.²⁵

¹⁹ František Janouch, *Václav Havel – František Janouch. Korespondence 1978–2001* (Praha: Akropolis, 2007), 12–15.

²⁰ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, *Violations of Civil and Political Rights in Czechoslovakia and the Helsinki Accord: Report presented to the 2nd Session of the CSCE*, Bělehrad, červen 1977.

²¹ *Ibid.*, M. Povolný M. Nimetzovi, 1. září 1977.

²² *Ibid.*, C. Cosman C. Horákovi, 10. listopadu 1977.

²³ *Ibid.*, C. L. Cacca L. Urbanovi a J. G. Cornovi, 19. prosince 1977; L. Urban a J. G. Corn P. E. Trudeauovi, 17. března 1977.

²⁴ *Ibid.*, M. Nimetz J. Horákovi, 8. listopadu 1977.

²⁵ Mojmír Povolný, *Zápas o lidská práva. Rada svobodného Československa a helsinský proces* (Brno:

Rada svobodného Československa byla zklamána výsledkem Bělehradské schůze, stejně jako ostatní československé exilové organizace. Oficiální americká delegace však nevnímala výsledky Bělehradské schůze tak pesimisticky. Matthew Nimetz ze State Departmentu shrnul výsledky bělehradské schůze v dlouhém dopise tajemníkovi Rady Jiřímu Horákovi:

„Podrobná diskuze Závěrečného aktu, zejména části o lidských právech a možnostech lidských kontaktů, sama o sobě znamenala historický průlom. Můžeme dále stavět na úspěších červnové přípravné schůze a vytvořili jsme precedent a řád, podle kterého bude možné povzbuzovat budoucí úsilí o realizování Závěrečného aktu konkrétněji a v plné míře. Jak poznamenal vyslanec Goldberg ve své závěrečné řeči, „Bělehrad testoval platnost a pružnost procesu KBSE. Nebyl to snadný průchod, ale vymezili jsme rozsah tohoto procesu a prohloubili ho. Nejdůležitější je, že jsme se zavázali k udržování tohoto procesu a že jeho další růst zůstává naší společnou iniciativou“. Proces KBSE nebude ani snadný, ani rychlý. Není realistické očekávat, že systémy kontroly, které se vyvinuly v průběhu desetiletí a které odrážejí komunistickou teorii o úloze strany, státu a průmyslu, se uvolní během několika roků. Závěrečný akt a bělehradská schůze ukázaly, že je legitimní diskutovat o lidských právech, a upozornily Sovětský svaz a východní země, že se nezalekneme otevřené diskuze. Ve skutečnosti my takovou diskusi chápeme jako svůj závazek ve smyslu Závěrečného aktu. [...] Pokud se týká vyjednávání, která vedla k závěrečnému dokumentu Bělehradské schůze, Sověti a jejich spojenci dali najevo, že nepřijmou žádný dokument, který referuje o neúspěchu realizace dohody nebo o lidských právech. My jsme jasně sdělili, že bez těchto výrazů detailní závěrečný dokument nebude kompletní a vyvážený, a bude zavádějící.“²⁶

Rada Nimetzovi poděkovala a slíbila, že nadále bude informovat KBSE o porušování Helsinských dohod pro přípravu na další setkání KBSE v Madridu.²⁷ Už samo toto setkání znamenalo pokračování Helsinského procesu. Předpokládalo se, že ve svobodné atmosféře postfrankovského Španělska nebude možné otázku lidských práv ignorovat tak, jako se stalo v Bělehradě. Rovněž zvyšující se napětí studené války a zejména ohromení Západu nad sovětskou invazí do Afghánistánu mohlo znamenat, že Západ bude více nakloněn obhajobě lidských práv. Bílý dům vydal prohlášení o neuspokojivých výsledcích Bělehradské konference.

Stilus Press, 2007), 167.

²⁶ ČČSES, Fond Rada svobodného Československa, M. Nimetz J. Horákovi, 3. dubna 1978.

²⁷ Ibid., J. Horák a M. Povolný M. Nimetzovi, 5. května 1978.

V závěru prohlášení stálo: „Máme v úmyslu pokračovat v tlaku na Sovětský svaz, aby plnil své povinnosti týkající se lidských práv.“ V dopise prezidentu Carterovi Rada vyjádřila názor, že toto prohlášení „je zárukou pozornosti otázky lidských práv“.²⁸

Na začátku roku 1978, z iniciativy tisíce československých exulantů, byla sepsána petice určená pro Komisi pro lidská práva při Organizaci spojených národů a pro 35 států, které podepsaly Helsinskou dohodu. Text „Petice 78“ zněl:

„Rok 1978 má pro národy Československa důležitý historický význam, protože vyznačuje tři mezníky jejich existence.

Před 60 lety v roce 1918 se Československo stalo nezávislým státem, založeným na demokratických a humanistických idejích T. G. Masaryka.

Před 30 lety v roce 1948 byl demokratický parlamentní systém země zničen; to přerušilo mírovou demokratickou evoluci a vedlo k stalinismu, který vysával vůli, ducha i zdroje národa po mnoho let.

Před 10 lety v roce 1968 ozbrojené síly sovětského bloku vtrhly do země, aby zastavily proces regenerace národní kultury a humanizace a demokratizace veřejného života; to vedlo k masivnímu porušování základních občanských a politických práv.

U příležitosti těchto tří výročí:

- 1) požadujeme odsun sovětských vojsk z Československa a obnovení nezávislosti, suverenity a práva lidí na sebeurčení podle článků I, II, III, IV a VII Helsinských dohod z 1975;
- 2) podporujeme Chartu 77 v požadavcích, aby vláda Československa naplnila občanská a politická práva definována v Helsinské dohodě a v zákoně 120/75, přijatém Federálním shromážděním 11. listopadu 1975;
- 3) vyzýváme vládu Československa, aby se zdržela perzekuce Chartistů a dalších občanů, kteří pouze vyžadují dodržování československých zákonů a mezinárodních úmluv o občanských a politických právech, které vláda podepsala;
- 4) vyzýváme československou vládu, aby odstranila nebo upravila všechny zákony, které buď porušují, nebo omezují občanská a politická práva definovaná Helsinskou dohodou;
- 5) vyzýváme Komisi pro lidská práva při Organizaci spojených národů, aby učinila československou vládu zodpovědnou za periodický výčet opatření, která zajišťují naplňování Mezinárodních konvencí o občanských a politických právech v zemi;

²⁸ Ibid., Rada svobodného Československa prezidentu Carterovi, 8. března 1978.

6) vyzýváme všechny signatářské státy Helsinské dohody, aby učinily vládu Československa zodpovědnou za plnou implementaci dohod a všech mezinárodních ujednání, které z dohod vyplývají.

New York, 1. ledna 1978²⁹

Jiří Horák žádal vedení Rady svobodného Československa, aby podpořila „Petici 78“, a navrhl širší distribuci dokumentu.³⁰

Boji československého exilu za lidská práva pomáhala zvyšující se sympatie amerického Kongresu (zejména poslankyně Eriky Schlagerové) a organizace Helsinki Watch (zejména Jeri Laberové). Americký spisovatel Arthur Miller se angažoval v případě vypovězeného československého dramaturga Pavla Kohouta. Polské odborové hnutí (které vedlo k založení Solidarity), zvolení polského papeže Jana Pavla II a zvyšující se perzekuce sovětských disidentů rovněž přispívaly k zvýšenému zájmu Západu o situaci ve východní Evropě.³¹

V Československu byl po ukončení Bělehradské konference KBSE založen Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Dne 6. listopadu Charta 77 společně s VONS zaslaly dopis generálnímu tajemníkovi OSN Kurtovi Waldheimovi a hlavám všech signatářských států Helsinské dohody.³² Rada svobodného Československa podpořila tento dokument a napsala dopis prezidentu Carterovi a dalším státníkům, v němž požadovala, aby „Československo plnilo své mezinárodní a ústavní závazky v oblasti lidských práv a základních svobod svých občanů“.³³

V Evropě se této kauzy chopil časopis *Listy*, vydávaný v Římě bývalým funkcionářem Komunistické strany Československa a bývalým ředitelem Československé státní televize Jiřím Pelikánem, který odešel do exilu po sovětské okupaci Československa. Záhy po odchodu do emigrace Pelikán založil exilovou organizaci Skupina *Listy*, která se odvolávala na reformní proces Pražského jara. *Listy* publikovaly prakticky všechny dokumenty Charty 77 a VONS, zpravidla v jejich úplném znění.³⁴ Pelikán věřil, že založení Charty 77 reprezentovalo nejvýznamnější změnu v Československu od začátku „normalizace“ (což byl oficiální název pro politické uspořádání po roce 1968), a používal *Listy* jako fórum pro distribuci dokumentů Charty 77 československému exilu v západních zemích.³⁵

²⁹ Ibid., *Petition '78*, 1. ledna 1978.

³⁰ Ibid., J. Horák představenstvu Rady svobodného Československa, 30. ledna 1978.

³¹ Povolný, *Zápas o lidská práva*, 168–173.

³² ČČSES, Fond Rada svobodného Československa, Otevřený dopis Charty 77 a VONS Kurtu Waldheimovi a hlavám států, které podepsaly Helsinskou deklaraci, 6. listopadu 1978.

³³ Ibid., *Solidarita s Chartou 77*, Sdělení tisku (press release) od Rady svobodného Československa IV/24, 4. prosince 1978.

³⁴ Dušan Havlíček, *Listy v exilu* (Olomouc: Burian a Tichák, 2008), 41.

³⁵ Caccamo, *Jiří Pelikán*, 56.

Rada svobodného Československa se u příležitosti 30. výročí svého založení neochvějně postavila na podporu činnosti Charty 77 a VONS.³⁶ Dne 18. dubna 1979 byli zástupci Rady pozváni na neformální schůzku s úředníkem State Departmentu Robertem L. Barrym, týkající se budoucích vztahů Spojených států a Československa. Na této schůzce se rovněž diskutovalo o lidských právech a ze schůzky vyplynulo, že otázka porušování lidských práv v sovětském bloku bude na pořadu Madridského setkání KBSE.³⁷

Podpora pro činnost Charty 77 byla vyjádřena na semináři organizovaném skupinou Opus Bonum v západoněmeckém Frankenu. Na tomto semináři bylo přítomno kolem sta reprezentantů československého exilu, včetně řady signatářů Charty 77 v exilu.³⁸

V červnu 1979 bylo v Československu zatčeno a obviněno z protistátní činnosti deset zástupců Charty.³⁹ V říjnu 1979 šest členů Charty 77 a VONS bylo usvědčeno z „rozvracení republiky“ a odsouzeno do vězení.⁴⁰ Den poté mezinárodní organizace pro lidská práva Helsinki Watch a PEN-American Center sponzorovaly a zorganizovaly protestní demonstraci v New Yorku. Rada svobodného Československa vydala protestní prohlášení.⁴¹

V roce 1979 byl Jiří Pelikán zvolen do Evropského parlamentu. Rada svobodného Československa poslala všem nově zvoleným poslancům gratulaci a zároveň žádost, aby byla utvořena komise pro monitorování realizace Helsinských dohod.⁴² Pelikán v děkovném dopisu Povolnému, Zichovi a Horákovi z Rady zástupce exilu ujišťoval o svém zájmu na produktivní spolupráci s Radou.⁴³ Evropský parlament však Pelikánův návrh na vytvoření monitorovací komise nepodpořil, rezoluce odsuzující stíhání členů Charty 77 nicméně byla Evropským parlamentem přijata.⁴⁴

Otázka spolupráce Rady s Jiřím Pelikánem byla problematická a rozdělovala její členy. Zatímco část členů spatřovala užitečnost spolupráce na základě, že „on může prosazovat naši agendu v Evropském parlamentu“,“⁴⁵ jiní členové Rady ostře

³⁶ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, *Projev předsedy výkonného výboru RSC na schůzi zastupitelstva v New Yorku*, 24. února 1979; *Prohlášení zastupitelstva RSC*, 25. února 1979.

³⁷ Povolný, *Zápas o lidská práva*, 176–186.

³⁸ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, *Seminář o Chartě 77 ve Frankenu* 29. 3. – 1. 4. 1979; Sdělení tisku od Rady svobodného Československa V/12, 6. června 1979.

³⁹ *Ibid.*, *Nová persekuce v Československu*, 6. června 1979.

⁴⁰ *Ibid.*, *Czechoslovak Newsletter*, IV (37/38), září–říjen 1979.

⁴¹ *Ibid.*, *Prohlášení Rady svobodného Československa*, 24. října 1979.

⁴² *Ibid.*, Sdělení tisku od Rady svobodného Československa, V/15, *Dopis poslancům evropského parlamentu*, 17. července 1979.

⁴³ *Ibid.*, J. Pelikán M. Povolnému, J. Zichovi a J. Horákovi, 7. července 1979.

⁴⁴ *Ibid.*, J. Pelikán M. Povolnému, 17. července 1979.

⁴⁵ *Ibid.*, E. Řehák M. Povolnému, 11. září 1979.

protestovali. Nejsilněji vyjadřoval svou opozici Felix Uhl. Uhl připomínal Radě Pelikánovu minulost,⁴⁶ a dokonce připravil návrh dopisu Rady předsedkyni Evropského parlamentu Simone Veilové, v kterém popisuje Pelikánovu minulost a vyjadřuje přesvědčení, že Pelikán nemá mít právo vystupovat v novém Evropském parlamentu jako mluvčí států východní Evropy.⁴⁷ Tento návrh byl Radou zamítnut a dopis nebyl nikdy odeslán.

V projevu k čtvrtému výročí podepsání Helsinského závěrečného aktu americký prezident Carter specificky zmínil porušování lidských práv v Československu a perzekuci členů Charty 77. Řada členů amerického Kongresu se připojila. Kanadská pobočka Rady v Torontu adresovala světovým vůdcům a mezinárodním organizacím výzvu k protestu proti perzekuci československých disidentů.⁴⁸

Madridská konference

Další schůze KBSE se konala v Madridu a trvala od 11. listopadu 1980 do 9. srpna 1983. Československé exilové organizace začaly s přípravnými pracemi už v roce 1979. Reprezentanti východoevropských krajanských skupin v USA se sešli s poradcem amerického ministra zahraničí, Matthewem Nimetzem, k diskuzi o přípravě Madridské konference. Čechoslováci byli reprezentováni Československou národní radou v Americe, krajanskou organizací, která vyslala Annu Faltusovou. Rada svobodného Československa coby reprezentant československého exilu nebyla přizvána.⁴⁹ Tento fakt přiměl člena Rady Jaroslava Zicha sepsat analýzu situace a pokázat na některé taktické chyby v činnosti Rady. Své názory Zich shrnul v dopise členům Rady, jmenovitě Povolnému, Kvetkovi a Horákovi: „Věřím, že je důležité začít přípravu pro Madrid více specificky. Doposavad jsme na schůzích diskutovali obecně. Během roku jsme ustanovili komisi, ale v podstatě jsme nedokázali nic.“⁵⁰

Ve svém novoročním pozdravu domovu se Rada znovu vrátila ke svému zámeru připravit pro Madrid rozbor otázky, „zda mezinárodní zákon může zajistit lidskou důstojnost a respekt pro lidská práva, i když zákony a nařízení specifické země jsou v konfliktu s mezinárodní dohodou“.⁵¹

⁴⁶ Ibid., F. Uhl M. Povolnému a R. Fraštickému, 5. září 1979.

⁴⁷ Ibid., Návrh nezaslaného dopisu od Rady svobodného Československa Simoně Veilové, 30. září 1979.

⁴⁸ Povolný, *Zápas o lidská práva*, 190–192.

⁴⁹ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, Zápis ze schůze Československé národní rady v Americe, 6. listopadu 1979.

⁵⁰ Ibid., J. Zich M. Povolnému, M. Kvetkovi a J. Horákovi, 15. prosince 1979.

⁵¹ Ibid., Sdělení tisku od Rady svobodného Československa V/24, *Novoroční pozdrav domovu*, 11. prosince 1979.

Již v lednu 1980 Československá národní rada v Americe vydala „Zprávu o situaci v dodržování Helsinských dohod v Československu“.⁵² Tento dokument systematicky identifikoval porušování jednotlivých principů dohody, zejména principu 7: „Respektování lidských práv a svobod“. Tato „Zpráva“ se soustředila na nedávný proces se šesti signatáři Charty 77 a členy VONS a na porušování československého právního řádu tím, že českoslovenští aktivisté za lidská práva, žijící v cizině s povolením československých úřadů, byli zbavováni československého občanství. V dubnu 1980 byl opublikován ještě působivější dokument nazvaný „Československo od Bělehradu“.⁵³

Evropská exilová skupina nazvaná „Československý poradní sbor v západní Evropě“ a reprezentovaná Rudolfem Václavíkem z Anglie⁵⁴ poslala všem signatářským státům zvláštní memorandum. Toto memorandum mělo dvě části: 1) Perzekuce Chartistů 77 a jejich přívrženců; 2) Odebrání (sic) československého občanství. Součástí memoranda byly konkrétní příběhy odsouzení a zamítnutí odvolání československými soudy a úředníky.

Rada svobodného Československa vyzvala v září 1980 všechny československé demokratické exilové organizace ve světě k přípravě „společné výzvy“ pro Madridskou konferenci. Výzva měla být zveřejněna na konferenci exilové Československé společnosti pro vědu a umění ve Washingtonu v říjnu 1980. Návrh „Společné výzvy“ byl připraven Mojmírem Povolným. Povolný v závěru píše:

„Přicházíme s touto výzvou jakožto reprezentanti Československé demokratické tradice. Jsme si vědomi, že mluvíme za všechny naše bratry a sestry v Československu, že splnění závazků a slibů Závěrečného aktu všemi signatáři má životní důležitost pro blaho každého občana, že otázka lidských práv a svobod je otázkou mezinárodní a že osud Evropy a naší civilizace spočívá na jejím dodržování a její obraně.“⁵⁵

Tato „Výzva“ byla podepsána jednadvaceti československými organizacemi.

Na začátku října 1980 Rada zaslala memorandum všem státům účastnícím se v KBSE⁵⁶ a přiložila dokument sestavený Chartou 77 a nazvaný „Porušování Helsinských dohod v Československu“.⁵⁷ Zvláštní pozornost byla věnována dopisu

⁵² Ibid., *Situation Report on the Compliance in Czechoslovakia with the Helsinki Accords*, Československá národní rada v Americe, leden 1980.

⁵³ Ibid., *Czechoslovakia since Belgrade*, Československá národní rada v Americe, 2. dubna 1980.

⁵⁴ Ibid., Memorandum Československého poradního sboru v západní Evropě, 21. března 1980.

⁵⁵ Ibid., Rada svobodného Československa dvaceti demokratickým československým exilovým organizacím po světě, 29. září 1980.

⁵⁶ Ibid., Memorandum Rady svobodného Československa, 9. října 1980.

⁵⁷ Ibid., *Violations of the Helsinki Accords in Czechoslovakia*, dokument Charty 77.

Charty československému prezidentovi Gustávu Husákovi. V tomto dopise Marie Hromádková a Miloš Rejchrt žádali, aby „stát, jehož jsme občané, přispěl pozitivně k vyjednávání o problémech lidských práv a základních svobod“.⁵⁸

Československý exil ve Spojených státech byl v Madridu reprezentován Bětkou Papánkovou (členkou Československé národní rady v Americe), která se stala oficiální členkou americké delegace. Doporučil ji její manžel, bývalý československý vyslanec u Spojených národů, Ján Papánek. Mojmír Povolný (Rada svobodného Československa) obdržel na konferenci status pozorovatele. Po návratu z Madridské konference referoval o svých zkušenostech Radě.⁵⁹ Ve svém referátu Povolný zdůraznil příspěvky Pavla Tigrida, Československé národní rady v Americe a Československé národní asociace Kanady.

Další události v průběhu Madridské konference byly ovlivněny faktem, že prezident Carter nebyl již v listopadu 1980 znovu zvolen a nový americký prezident, Ronald Reagan, byl odhodlán zaujmout proti Sovětskému svazu a jeho satelitům tvrdší linii.

Výzva Rady svobodného Československa přispěla k tomu, že Závěrečný protokol Madridské konference se zmínil o porušování lidských práv a že bylo rozhodnuto uspořádat mimořádnou konferenci KBSE o lidských právech v Ottawě v roce 1985. Pro schůzi expertů na lidská práva v Ottawě podpořila Rada intervenci Československé národní asociace v Kanadě, která znovu dokumentovala porušování lidských práv v Československu.⁶⁰ V závěrečném projevu americký ministr zahraničí George Shultz ocenil jako hrdiny polské pracující, československé intelektuály, východoněmecké kněze a sovětské disidenty. Dá se říci, že Madridská konference představovala jasný pokrok v odhodlání Západu účastnit se boje za lidská práva v zemích východního bloku. Českoslovenští disidenti doma a československý exil na Západě byli výsledky těchto jednání značně povzbuzeni.⁶¹ Další schůze KBSE byla naplánována na rok 1986 ve Vídni.

Vídeňská konference

V září 1985 zaslala Rada memorandum prezidentovi Reaganovi před jeho schůzkou se sovětským vůdcem Michaiilem Gorbačovem. V memorandu bylo napsáno:

⁵⁸ Ibid., Charta 77 prezidentu G. Husákovi, 17. září 1980.

⁵⁹ Ibid., *Zpráva předsedy výkonného výboru Mojmíra Povolného o účasti na konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Madridu*, 23. března 1981.

⁶⁰ Ibid., 225–229.

⁶¹ Povolný, *Zápas o lidská práva*, 221–222.

„Komunistické autority v Československu tvrdě potlačují občanská a politická práva občanů, perzekvují členy Charty 77 a VONS a udržují represivní vnitřní systém, který vážně narušuje svobodu svědomí, náboženství, vyjadřování a sdružování každého občana.“⁶²

Memorandum nabádalo Reagana, aby požadoval spolupráci Gorbačova se Spojenými státy na ukončení těchto křivd.

Rada nebyla v dalším prosazování tématu lidských práv osamocena. První číslo časopisu *Listy* za rok 1985 vydalo šestnáctistránkový dokument Charty 77 nazvaný „Osm let Charty 77“.⁶³ Ve Velké Británii se otázkou lidských práv zabývaly přinejmenším dvě exilové organizace. První, Palach Press, založená v roce 1974 Janem Kavanem, poskytovala informace o vývoji v Československu, získávané z nejrůznějších nevládních zdrojů, západním žurnalistům, organizacím a exilu.⁶⁴ Od ledna 1978 Palach Press publikoval „Informace o Chartě 77“. Publikovány byly v plném znění všechny dokumenty Charty 77 a VONS. Politický poradce britského premiéra o Palach Pressu napsal:

„Mezi ty, kdo řídí Palach Press, patří Jiří Pelikán, dřívější ředitel Československé televize a jeden z vůdčích emigrantů žijící v Římě, a Jan Kavan, vůdce československého studentského hnutí v 1966. Ten je zřejmě hybnou silou organizace.“⁶⁵

Další organizace, která poukazovala na porušování lidských práv, byla Free Central European News Agency v čele s Josefem Jostenem. Josten upozornil na existenci VONS britské ministerstvo zahraničí.⁶⁶ Britové v důvěrné zprávě charakterizovali Jostena jako „židovského uprchlíka, schopného organizátora a businessmana“. Avšak v závěru zprávy se píše: „Ačkoliv jeho srdce je bezesporu na pravém místě, udržujeme od něho odstup, protože jeho emocionálnost je kontraproduktivní, jeho materiál ne vždy prověřený.“⁶⁷

Jedna z důležitých akcí Rady bylo vyjednávání s polskou vládou v exilu, sídlící v Londýně, o společném postupu v boji za lidská práva a proti komunismu. Společný postup byl ohlášen na tiskové konferenci ve Vídni v listopadu 1986.

⁶² CČSES, Fond Rada svobodného Československa, Rada svobodného Československa prezidentu R. Reaganovi, 10. září 1985.

⁶³ *Ibid.*, *Listy*, ročník 15, příloha k č. 1, 1985.

⁶⁴ London School of Economics (LSE), Archives and Rare Books, European Nuclear Disarmament (END) Collection, *Palach Press Infoch Summary and Subscription Order Form*.

⁶⁵ National Archives (London), Public Record Office (PRO), Svazek FCO28/3298, T. McNally (politický poradce britského premiéra) K. Ingallové z Palach Pressu, 8. srpna 1978.

⁶⁶ *Ibid.*, Svazek FCO28/3717, J. Josten P. Blakerovi, 1. listopadu 1979.

⁶⁷ *Ibid.*, Svazek FCO28/3717, důvěrná zpráva o panu Josefu Jostenovi připravená M. Jonesem, International Research Department, 4. března 1975.

Vídeňská schůze KBSE trvala od 4. listopadu 1986 do 19. ledna 1989. Československé exilové organizace se na tuto konferenci pečlivě připravovaly. V květnu 1986 byl Mojmir Povolný pozván vedoucím oficiální americké delegace Warrenem Zimmermannem na fórum KBSE, organizované společně State Departmentem a nadací zvanou Výzva svědomí.⁶⁸ Československá národní rada v Americe připravila k chystané konferenci vlastní memorandum.⁶⁹ V téže době byl připraven Komisí pro podporu lidských práv v Československu další dokument, nazvaný „Situace v Československu po madridské konferenci týkající se dodržování Závěrečného aktu v Helsinkách a madridského závěrečného dokumentu“.⁷⁰ Lidská práva byla diskutována dále v několika článcích v deníku New York Times. Komentář napsaný Warrenem Zimmermannem s titulem „Moskva musí zaplatit za zneužívání lidských práv“ však specifickou zmínku o Československu neobsahoval.⁷¹

Československá národní rada v Americe navrhla Radě svobodného Československa zorganizovat u příležitosti zahájení KBSE schůze ve Vídni veřejnou demonstraci. Mojmir Povolný se obrátil s výzvou k spoluúčasti na řadu exilových organizací.⁷² Demonstrace se uskutečnila večer 3. listopadu a byla vysílána Rakouskou televizí. Rada svobodného Československa současně zorganizovala tiskovou konferenci, na které byli přítomni také Polská vláda v exilu, Svobodní Rumuni, rovněž zástupci maďarské a běloruské emigrace.⁷³ Tisková konference byla přerušena slovenskými separatisty a reprezentanty sudetských Němců.

Rada prezentovala na Vídeňském setkání KBSE „Společné memorandum Rady svobodného Československa a Polské vlády v exilu“.⁷⁴ Memorandum žádalo účastníky setkání, aby zvážili osm bodů, které by zaručily československým a polským občanům jejich práva a občanské svobody. Také vyjadřovalo požadavek, „aby se uvnitř KBSE vytvořila instituce, na kterou by se mohli disidenti obracet se svými stížnostmi a přes kterou by mohli žádat nápravu“.

Československá národní rada v Americe zorganizovala v Sacharovově ústavu konferenci nazvanou „Neviditelný útlak: Metody společenské kontroly ve vyzrá-

⁶⁸ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, Pozvání M. Povolnému od W. Zimmermanna, 21. května 1986.

⁶⁹ Ibid., Memorandum Rady svobodného Československa vídeňské schůze KBSE, 10. června 1986.

⁷⁰ Ibid., Committee for the Support of Human Rights in Czechoslovakia, *Situation in Czechoslovakia since the Madrid Review Meeting concerning Compliance with the Helsinki Final Act and the Madrid Concluding Document*, 30. června 1986.

⁷¹ Ibid., *New York Times*, Zimmermann, W., *Making Moscow pay the Price for Human Rights Abuses*, 1. srpna 1986.

⁷² Ibid., Dopis a dotazník československým exilovým organizacím, 10. září 1986.

⁷³ Ibid., Pozvání na mezinárodní tiskovou konferenci v Presse Club Concordia, 3. listopadu 1986.

⁷⁴ Ibid., *Joint Memorandum of the Council of Free Czechoslovakia and the Polish Government-in-Exile for the Review Meeting of the CSCE*, Vídeň, 3. listopadu 1986.

lém totalitním systému“. Mezi řečníky byli František Schwarzenberg, Vlastislav Chalupa, Ivan Gaďourek, Mojmir Povolný, Jiří Němec a Dagmar Vaněčková.⁷⁵

Rada společně s Československou národní radou v Americe a dalšími šestnácti exilovými organizacemi předložila na setkání KBSE společnou petici, v které požadovala odsunutí sovětských vojsk z Československa a uznání Charty 77 jako nevládní monitorovací organizace, která dohlíží na plnění závazků Helsinského závěrečného dokumentu.⁷⁶

V prosinci 1986 se sešel výkonný výbor Rady, aby zhodnotil výsledky Vídeňské konference, a vydal memorandum, v kterém požadoval, aby všichni signatáři Helsinského závěrečného dokumentu zaručili, že Československo bude dodržovat to, k čemu se zavázalo.⁷⁷

V lednu 1987 Rada společně s Československou národní radou v Americe adresovala memorandum americkému vyslanci KBSE Warrenu Zimmermannovi. V memorandu se píše o specifických případech porušování Helsinských dohod v Československu, ale autoři také poukazují: „Neuniklo nám, že západoevropské, americké a kanadské delegace měly tendenci se zaměřit na sovětské přestupky, zatímco státům východní a střední Evropy nebyla věnována stejná pozornost.“⁷⁸

V lednu 1987 Komise Spojených států při KBSE navrhla Chartu 77 na Nobelovu cenu za mír. Nominační dopis byl podepsán Steny Hoyerem, předsedou komise, a čtrnácti senátory a kongresmany, kteří byli členy komise.⁷⁹

V březnu 1987 Rada protestovala proti perzekuci hudební kapely Jazzová sekce československou justicí.⁸⁰ V témže roce Rada zaslala prezidentu Reaganovi několik dopisů týkajících se nadcházejícího setkání s Michailem Gorbačovem.⁸¹ Po tomto setkání Rada napsala dopis vyjadřující zklamání: „Jsme obzvláště zklamáni, že se nenašla příležitost při Vašem setkání s Michailem Gorbačovem vznést otázku sovětské dominance střední a východní Evropy.“

⁷⁵ Ibid., Pozvání na vědecké symposium *Invisible Oppression, Methods of Social Control in a Mature Totalitarian System*, 6. listopadu 1986; Memorandum připravené Československou národní radou v Americe, *On Invisible Oppression in Czechoslovakia*, 6. října 1986.

⁷⁶ Povolný, *Zápas o lidská práva*, 258.

⁷⁷ Ibid., 265–269.

⁷⁸ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, *A Memorandum on the Early Phase of the Vienna Follow-Up Conference of CSCE*, 27. prosince 1986.

⁷⁹ Ibid., Tisková zpráva KBSE, *Helsinki Commission nominates Charter 77 for Nobel Peace Prize*, 30. ledna 1987.

⁸⁰ Ibid., *The Real Violations of Human Rights in Czechoslovakia: The Jazz Section, the Reverend Jan Dus and Petr Pospíchal*, 15. března 1987.

⁸¹ Ibid., M. Povolný a R. Fraštacký prezidentu R. Reaganovi, 1. září 1987, 11. listopadu 1987 a 14. prosince 1987.

Československá národní rada v Americe poté sponzorovala „Společné prohlášení československých organizací ve svobodném světě“. V dokumentu se píše:

„Západní velmoci mají dostatek síly, aby podpořily demokratizační úsilí populace komunistických států prostřednictvím informací, kulturních výměn a diplomatických akcí, aby omezily ekonomickou pomoc a technickou asistenci do takové míry, že vlády budou nuceny rozšířit práva občanů a jejich základní svobody, aby pokračovaly ve vývoji obranných schopností, zvláště SDI.“⁸²

V březnu 1988 Rada svobodného Československa poukázala na obnovu brutálních opatření, jimiž komunistická státní moc reagovala na žádost občanů o větší náboženskou svobodu.⁸³ V den 20. Výročí sovětské invaze do Československa, prezident Reagan vydal následující prohlášení:

„Stateční muži a ženy této země, jako jsou signatáři Charty 77, pokračují v boji za svobodu a dlouho zpožděné reformy, v které Češi a Slováci doufají. U příležitosti tohoto výročí salutujeme těmto lidem a vyjadřujeme plný souhlas s jejich přesvědčením, že nakonec pravda zvítězí.“⁸⁴

Československá vláda podala návrh, aby se ekonomická schůze KBSE konala v Československu. Vedoucí americké delegace KBSE, Zimmermann, však tento návrh odmítl s poukazem na zásah komunistické státní moci proti sympoziu „Československo 88“ v Praze.⁸⁵ Rada svobodného Československa také podpořila podmínky kladebné americkou delegací pro případné konání schůze KBSE v Moskvě v 1991.⁸⁶ Je zřejmé, že přístup americké delegace k otázce porušování lidských práv byl ve Vídni k požadavkům československého exilu ještě vstřícnější než na předchozí schůzi v Madridu.

Na 20. výročí sovětské invaze do Československa vydala Rada prohlášení s požadavkem na odsun sovětských vojsk z Československa a ukončení perzekuce disidentů. Na konci roku 1988 Rada vyzvala v dalším prohlášení československé občany, aby požadovali obnovu demokracie v Československu.⁸⁷

Vídeňská konference skončila 19. ledna 1989. Tři dny před koncem schůze New York Times napsaly: „35 národů ohlašuje smlouvu o ochraně lidských práv.“⁸⁸

⁸² Ibid., *Czechoslovak Newsletter*, XII (134), listopad 1987.

⁸³ Ibid., Rada svobodného Československa prezidentu R. Reaganovi, 20. března 1988.

⁸⁴ Ibid., *The White House, Statement by the President*, 20. srpna 1988.

⁸⁵ Ibid., M. Povolný R. H. Frowickovi, 28. prosince 1988.

⁸⁶ Ibid., M. Povolný W. Zimmermannovi, 1. prosince 1988.

⁸⁷ Povolný, *Zápas o lidská práva*, 275–283.

⁸⁸ CČSES, *New York Times*, 35 Nations issue *East-West Pact to protect Broad Human Rights*, 16. ledna 1989.

Závěr

Situace v Československu, navzdory pokračující perestrojce v Sovětském svazu, nebyla povzbuzující. Rada svobodného Československa se obrátila na nového amerického prezidenta, George H. W. Bushe, s písemnou žádostí o podporu v čtrnácti bodech, které Rada považovala za důležité pro obnovu a ochranu občanských svobod v Československu, „což je, podle našeho přesvědčení, v souladu se zájmy Spojených států“.⁸⁹

Rok 1989 nezačal pro československé bojovníky za lidská práva dobře. Lednová demonstrace, konaná k dvacátému výročí smrti Jana Palacha, byla brutálně potlačena policií. V únoru byl Václav Havel odsouzen k devíti měsícům vězení za „protistátní aktivity“. Sedm aktivistů za lidská práva bylo rovněž odsouzeno za účast na vzpomínkové demonstraci k výročí Palachovy smrti.⁹⁰

V únoru 1989 předseda Americké helsinské komise navrhl Václava Havla na Nobelovu cenu za mír.⁹¹ Na začátku dubna vysílalo Rádio svobodná Evropa prohlášení Rady svobodného Československa, v kterém ostře odsoudila přístup Komunistické strany Československa k žádostem o vyšetřování policejní brutality při lednových demonstracích.⁹²

Východní Evropa se v průběhu roku 1989 rychle měnila. Kritický obrat nastal v Praze, když se východoněmečtí a čeští činitelé se rozhodli povolit východoněmeckým uprchlíkům ukrývajícím se na západoněmeckém vyslanectví v Praze odejít do Západního Německa. Dne 9. listopadu padla berlínská zeď, československá vláda však pokračovala v úřadě. Dne 17. listopadu policie zaútočila na povolenou studentskou demonstraci, která přerostla v masový protest volající pro odchod komunistického režimu. Rada svobodného Československa se sešla 17. listopadu a odeslala předsedovi vlády Ladislavu Adamcovi telegram, jehož text zněl:

„Rada svobodného Československa protestuje s velkým rozhořčením proti brutálnímu pokusu potlačit manifestaci za svobodu a demokracii v Praze, k němuž došlo 17. listopadu. Zároveň žádáme, aby ti, kdo byli zodpovědní za tento čin, byli okamžitě odvoláni z úřadu a aby členové bezpečnostních sborů, kteří se dopustili brutálních činů, byli potrestáni.“⁹³

⁸⁹ Ibid., *Czechoslovak Newsletter*, XIV (148), *Letter to President-elect George Bush*, 4. ledna 1989.

⁹⁰ Ibid., *Czechoslovak Newsletter*, XIV (149/150), únor/březen 1989.

⁹¹ *Congressional Record*, ročník 135, č. 12, *Helsinki Commission Chairman nominates Czechoslovak Human Rights Activist for Nobel Peace Prize*, 7. února 1989.

⁹² Povolný, *Zápas o lidská práva*, 287–289.

⁹³ Ibid., 294–295.

Komunistický režim v Československu se zhroutil 24. listopadu, když generální tajemník Komunistické strany Československa, Milouš Jakeš, rezignoval v přímém televizním projevu.

Dne 28. listopadu zaslala Rada svobodného Československa dopis vůdci nově utvořeného Občanského fóra, Václavu Havlovi. Závěr dopisu zní:

„Jsme šťastní, že naše pozice v principu souhlasí s Vašimi požadavky a je důkazem jednoty našich myšlenek. [...] Váš úspěch znamená velké povzbuzení a zdroj síly pro budoucí aktivity. [...] Můžete se spolehnout na naši plnou podporu a ochotu pomoci kdekoliv budeme schopní.“⁹⁴

Rada sledovala vývoj situace v Praze a odsoudila vytvoření „nové vlády“, složené hlavně z komunistů.⁹⁵ Později podporovala prozatímní vládu vedenou Mariánem Čalfou a gratulovala Václavu Havlovi k zvolení prezidentem.⁹⁶ Tak skončila čtyři desetiletí totalitního režimu a splnil se sen československého exilu o svobodné vlasti.

Československý demokratický exil nemohl hrát hlavní roli při pádu komunistického režimu v Československu. Jeho role byla podpůrná: informovat západní vlády a veřejnost o represivních akcích a o porušování základních práv a svobod, poukazovat na nedodržování Helsinských dohod, stimulovat zájem západních vlád o rozšiřování občanských svobod za železnou oponou a podporovat disidentské skupiny, jako byla Charta 77. Těto role se zhostil se ctí, a svým působením tak přispěl k pádu totality v Československu.

⁹⁴ CČSES, Fond Rada svobodného Československa, Rada svobodného Československa Václavu Havlovi, 28. listopadu 1989.

⁹⁵ Povolný, *Zápas o lidská práva*, 296.

⁹⁶ *Ibid.*, 296–298.